

Grzegorz Prus *OSPPE*

OJCIEC WŁADYSŁAW LESZCZYŃSKI I INNI PAULIŃSCY KOMPOZYTORZY POLSCY W XVII WIEKU

Polska prowincja paulinów w wieku XVII nabrała szczególnego znaczenia w całym zakonie, zwłaszcza dzięki działalności ojca Marcina Gruszkowicza i ojca Mikołaja Staszewskiego, pierwszych polskich generalów paulińskich. Udało się im oraz ich współpracownikom wprowadzić niezbędne reformy prawodawstwa w postaci nowych konstytucji zakonu, wydanych w 1646 roku. Oprócz pracy nad uporządkowaniem wewnętrznych zagadnień zakonu, nie zabrakło paulinom aktywności w zakresie rozmaitych form zaangażowania w życie Kościoła w Rzeczypospolitej¹

Paulińscy zakonnicy wykazali się w tym czasie również inicjatywami i zaangażowaniem na polu liturgii, śpiewu i muzyki kościelnej. Jednym z przejawów aktywności duszpasterskiej paulinów polskich XVII stulecia była troska o wysoki poziom oprawy liturgicznej nabożeństw sprawowanych w sanktuarium jasnogórskim. Uroczyste celebracje uświetniała muzyka i śpiew członków kapeli, której początki sięgają drugiej połowy wieku XVI. Wiek XVII to już czas intensywnego rozwoju muzycznej działalności na Jasnej Górze. W miejscowej kapeli działało wielu utalentowanych muzyków, zarówno świeckich jak i zakonnych. Dobór repertuaru muzycznego należał do obowiązków dyrygentów. Oni sami tworzyli albo sprowadzali nuty lub też pozyskiwali kompozytorów dla potrzeb działalności kapeli. Szereg utworów wykonywanych nastę-

J. ZBUDNIEWEK, *Katalog domów i rezydencji polskiej prowincji paulinów*, „Nasza Przeszłość” 31 (1969), s. 184-185; S. CHODYŃSKI, *Paulini; Paulini w Polsce*, w: *Encyklopedia Kościelna*, t. 18, red. M. NOWODWORSKI, Warszawa 1892, s. 433-436; F. PA-
STERNAK, *Historia kodyfikacji Konstytucji Zakonu Paulinów od 1308 do 1930 roku*, „Nasza Przeszłość” 31 (1969), s. 42-57; G. PRUS, *Polska prowincja paulinów w czasie panowania dynastii Wazów w Polsce (1587-1668). Studium nad składem personalnym paulinów polskich*, Częstochowa 2011, s. 85-127

nie przez kapelę jasnogórską zostało skomponowanych przez miejscowych muzyków²

W XVII wieku grono kompozytorów tworzących dla potrzeb kapeli jasnogórskiej, według ustaleń Pawła Podejki, składało się z ośmiu muzyków. Byli to wyłącznie paulińscy zakonnicy. Należą do nich ojciec: Szymon Neapolitanus, Jan z Zegrza, Melchior z Zegrza, Kacper Aleksandrowicz, Władysław Leszczyński, Maryn Kornicki, Atanazy Ambrożyc, Maksymilian Jowiński³. Spuścizna tych paulińskich kompozytorów do naszych czasów zachowała się jedynie w szczątkowej formie. O ich dokonaniach kompozytorskich dowiadujemy się z istniejących do dziś archiwalnych źródeł zakonnych.

Postacią szczególnie utalentowaną i zasłużoną dla kapeli jasnogórskiej omawianego okresu okazał się ojciec **Władysław Leszczyński**. Urodził się w roku 1616. Na chrzcie otrzymał imię Aleksander. Jego ojciec Szymon, artysta malarz, po wyzwoleniu na czeladnika (uzyskaniu uprawnień) w cechu krakowskim przeniósł się do Częstochowy, gdzie został mistrzem. Pracował między innymi dla klasztoru jasnogórskiego. W roku 1623 po śmierci żony wstąpił w wieku 40 lat do zakonu paulinów i już jako brat zakonny Izydor, służył swoim talentem Kościołowi.

W roku 1631 w ślad za ojcem do paulińskiego zakonu wstąpił, w wieku 15 lat, jego syn Aleksander i przyjął imię zakonne Władysław. Po odbytych na Jasnej Górze rocznym nowicjacie w dniu 8 września 1632 roku złożył śluby zakonne. W klasztorze jasnogórskim, dzięki członkom tamtejszej kapeli, utalentowany młodzieniec zdobył odpowiednie wykształcenie muzyczne. Przyjął święcenia kapłańskie i przez całe życie przynależał do konwentu jasnogórskiego. Zmarł na Jasnej Górze na skutek apopleksji 24 września 1680 roku, w wieku 64 lat. Był przez siebie współczesnych podziwiany jako muzyk i kompozytor. Był organistą

G. PRUS, *Polska prowincja paulinów w czasie panowania dynastii Wazów w Polsce*, s. 105-114. Najważniejsze prace na temat kapeli jasnogórskiej są dziełem prof. PAWŁA PODEJKI. Ważniejsze z nich to: *Nieznanymi muzykami polscy. Kompozytorzy, dyrygenci, instrumentalisci, wokaliści 1572-1820*, w: *Z dziejów muzyki polskiej*, z. 11, Bydgoszcz 1966; *Baza materialna utrzymania i rozwoju kapeli jasnogórskiej w latach 1670-1816*, „Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Muzycznej w Gdańsku” 6 (1969), s. 83-104; *Kapela wokalnoinstrumentalna paulinów na Jasnej Górze (skróty pracy doktorskiej)*, Kraków 1977; *Kapela wokalnoinstrumentalna na Jasnej Górze*, „Studia Claromontana” 19 (2001), s. 5-423; *Katalog tematyczny kapeli paulinów na Jasnej Górze*, „Studia Claromontana” 12 (1992), cały; *Jasna Góra, 7 Kapela i chóry*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 7, Lublin 1997, kol. 1096-1097; M. PIELECH, *Uwagi do katalogu tematycznego rękopisów i druków kapeli na Jasnej Górze w opracowaniu Pawła Podejki (sprostowania i uzupełnienia)*, „Studia Claromontana” 21 (2003), s. 647-655.

P. PODEJKO, *Kapela wokalnoinstrumentalna na Jasnej Górze*, s. 57-60, 231-232.

i śpiewakiem, dyrygentem i pedagogiem. Wiele komponował. Prawdopodobnie również, jak jego ojciec, malował.

Przez szereg lat pełnił w klasztorze jasnogórskim funkcję kantora (rektora chóru). Była to na tyle ważna funkcja w paulińskiej społeczności zakonnej, że odpowiednie zalecenia co do zakresu jego obowiązków zawierały stosowne przepisy zakonne (odnowione po Soborze Trydenckim paulińskie konstytucje zakonne zawierały w części III specjalny XV rozdział pod tytułem *De officio rectoris chori*). Do jego obowiązków należało nie tylko przewodzenie śpiewom w czasie wspólnych nabożeństw, ale i przeprowadzanie odpowiednich prób śpiewu dla członków wspólnoty⁴

Ojciec Leszczyński był także przez szereg lat kapelmistrzem jasnogórskim (*regensem kapeli*) czyli dyrygentem. Jako kapelmistrz był odpowiedzialny za wykonywaną przez kapelę muzykę a także czuwał nad odpowiednim rygiorem w szeregach kapeli. Za rządów ojca Leszczyńskiego między muzykami kapeli jasnogórskiej a zakonem paulińskim została zawarta w roku 1670 ważna umowa. Na jej podstawie zakon zobowiązywał się wobec kapelistów, których reprezentował ojciec Leszczyński do: rocznej pensji (200 złotych polskich), zwolnienia z podatków, jakie obowiązywały mieszkańców Częstochówki i miejscowych kramarzy, wydzielenia im gruntu pod ogród, zapewnienia corocznie dwóch par obuwia oraz pozwolenie na posiłki z klasztornej kuchni w dniach największych świąt.

Władysław Leszczyński OSPPE przez lata swojej muzycznej posługi na Jasnej Górze zajmował się gromadzeniem instrumentów muzycznych. Niestety po jego śmierci zbiór, który udało mu się zebrać, w znacznej mierze zaginął. Zgromadzona na Jasnej Górze spuścizna kompozytorska ojca Leszczyńskiego podzieliła los powyższego zbioru instrumentów. Nie pomogło nawet utworzenie na kapitule prowincji w roku 1685 specjalnej komisji powołanej do zabezpieczenia jego dorobku. Dzieła zniszczenia dopełnił pożar Jasnej Góry w roku 1690. Do dziś przechowuje się w archiwum na Jasnej Górze tylko jedną jego kompozycję: *Mandatum novum*.

Na podstawie dostępnych dziś materiałów archiwalnych ks. Karol Mrowiec sporządził listę kompozycji, których autorstwo można przypisać ojcu Leszczyńskiemu. Obejmuje ona następujące utwory:

1. *Missa per octavas* – na 4 gł. chór mieszany a cappella;
2. *Missa a 4 voc[um] cum Credo Per Octavas* APVL [Autore Pa-

⁴ *Consitutiones Religionis S. Pauli Primi Eremitae...*, Romae 1644, s. 116 – 117.

tre Vladislao Leszczyński];

3. *Missa a 12*;

4. *Missa concertata*;

5. *Mandatum novum* – na 5 głosów wokalnych i violone;

6. *Litaniae F. a 4*;

7. *Litaniae Breves*;

8. *Santa Maria a 12*;

9. *Lauda anima a 18*;

10. *De Sanctis Martyribus* (hymn *Sanctorum meritis inclita gaudia*) na 4 gł. chór mieszany a cappella;

11. *In festis Beatissimae [Virginis] M[ariae]* (hymn *Ave maris stella*) na 4 gł. chór mieszany a cappella.

Za ks. Mrowcem można powtórzyć opinię, iż wolno przypuszczać, że kompozytorki dorobek ojca Władysława Leszczyńskiego był znacznie większy niż podany wyżej⁵

Ostatnio udało się dotrzeć do jeszcze jednego utworu autorstwa naszego paulińskiego kompozytora. Jest to *Dixit Dominus*. Oby stopniowo takich odkryć było coraz więcej, by można było lepiej poznać spuściznę tego wielkiego a ciągle mało znanego kompozytora XVII wieku. Pozostali kompozytorzy paulińscy XVII wieku, według porządku chronologicznego, to:

Ojciec Szymon Neapolitanus. Urodzony w roku 1551. Nie posiadamy o nim zbyt wiele informacji. W 1613 roku był spowiednikiem w Krakowie. Członkiem kapeli jasnogórskiej był w latach 1570-1621. Był pisarzem, kantorem i kompozytorem pieśni. Żadna jego kompozycja nie zachowała się do dziś, zatem nie wiemy jakie ani ile pieśni napisał. Zmarł na Jasnej Górze 15 (lub 16) kwietnia (lub maja) 1621 roku⁶

Necrologus Ordinis Paulinorum, Archiwum na Jasnej Górze (dalej cyt. AJG), sygn. 66, k. 15-16; *Catalogus Fratrum Defunctorum*, AJG 77, s. 13-14, 451; *Actorum Provinciae Polonae* (dalej cyt. APP), t. 3, AJG 743, s. 278; *Catalogus Patrum ac Fratrum Ordinis S. Pauli I Er. In Rupella*, Archiwum Klasztoru Na Skalec (dalej cyt. ASk), sygn. 102, s. 10-11; *Acta conventus Clari Montis Częstochoviensis*, AJG 193, s. 60; *Consitutiones Religionis S. Pauli Primi Eremitae Romae 1644*, s. 116-117; K. MROWIEC, *Twórczość muzyczna o. Aleksandra Władysława Leszczyńskiego kompozytora jasnogórskiego z XVII wieku (na przykładzie „Mandatum novum”)*, „Studia Claromontana” 1 (1981), s. 202-210; P. PODEJKO, *Kapela wokalno-instrumentalna na Jasnej Górze*, s. 269; J. ZBUDNIEWEK, *Leszczyński Aleksander Władysław*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 10, Lublin 2004, kol. 857; TENŻE, *Leszczyński (Leszczyński) Szymon*, w: *Słownik artystów polskich i w Polsce działających (zmarłych przed 1966 r.)*, *Malarze, rzeźbiarze i graficy*, t. 5, Warszawa 1993, s. 67

⁶ W dostępnym materiale archiwalnym istnieją niekiedy rozbieżności w podawanych datach. Rozbieżności te w niniejszym artykule zostały zasygnalizowane poprzez

Ojciec **Jan z Zegrza**. Urodzony ok. roku 1567, syn Mateusza. W dniu 15 marca 1603 roku przyjął w katedrze krakowskiej święcenia kapłańskie. Był muzykiem kapeli jasnogórskiej oraz jej wybitnym dyrygentem, kompozytorem i nauczycielem. W kapeli działał w latach 1587-1625. Był z nią związany prawdopodobnie jeszcze przed wstąpieniem do zakonu. W późniejszym okresie życia przebywał w Wieruszowie, gdzie był przeorem i wybudował kościół (prawdopodobnie drewniany). W latach 30-tych należał do grona spowiedników apostołskich, co wiązało się ze specjalnymi uprawnieniami w zakresie tej posługi. W roku 1630 został przeorem w Oporowie i pozostawał na tym stanowisku aż do swej śmierci – 15 lutego 1633 roku. Niestety nie znamy dorobku tego jasnogórskiego kompozytora⁷

Ojciec **Melchior z Zegrza**. Urodzony w roku 1567. Był kompozytorem i długoletnim organistą jasnogórskim. Z kapelą jasnogórską związany był w latach 1588-1630. Był również organistą w innych konwentach paulińskich: Starej Częstochowie (kościół św. Zygmunta), Krakowie (kościół Na Skalce), Pińczowie i Wielgomłynach. Komponował wielogłosowe utwory wokalne, jednak niestety nie dochowały się do naszych czasów. We wspólnocie zakonnej piastował wiele stanowisk. W następujących klasztorach był przeorem: w Krakowie (1616, 1626-1628), w Pińczowie, w Wielgomłynach oraz w Starej Częstochowie. Urząd podprzeora pełnił na Jasnej Górze. Kilkakrotnie również należał do grona definitorów prowincji, czyli do rady prowincjała. Zmarł w Starej Częstochowie, jako przeor konwentu. Było to 2 (lub 14) sierpnia 1630 roku w czasie trwającej zarazy⁸

Ojciec **Kacper Aleksandrowicz**. Urodzony w roku 1585 w Wąchocku. W roku 1614 wstąpił do zakonu paulinów. Po rocznym nowicjacie, 19 kwietnia 1615 roku złożył profesję zakonną. Prawie całe życie zakonne spędził na Jasnej Górze. We wspólnocie zakonnej spełniał rozma-

informacje podane w nawiasach. AJG 66, k. 4-5; AJG 77, s. 342-343; *Nekrolog pauliński prowincji polskiej*, AJG 1451 s. 3-4; P. PODEJKO, *Kapela wokально-instrumentalna na Jasnej Górze*, s. 264.

⁷ AJG 66, k. 6-7; AJG 77, s. 23, 354-355; APP, t. I, AJG 741, s. 66, 97, 137, 195; P. PODEJKO, *Kapela wokально-instrumentalna na Jasnej Górze*, s. 265; *Księgi egzaminów do święceń w diecezji krakowskiej z lat 1573-1614*, oprac. i wstęp ZDZISŁAW PIETRZYK, Kraków 1991, s. 259; J. KRACIK, *Paulini XVI - XVIII wieku w krakowskich i częstochowskich wykazach święceń*, „Studia Claromontana” 5 (1984), s. 318.

⁸ AJG 77, s. 252-253; AJG 741, s. 65-66, 68; *Materiały historyczne do dziejów Skalki*, ASK 16, s. 173-174; P. PODEJKO, *Kapela wokально-instrumentalna na Jasnej Górze*, s. 265.

ite funkcje. Był przez wiele lat (lata 30-te XVII w.?) socjuszem prowincjałów, pełnił urząd sekretarza prowincji, spowiednika apostolskiego, przeora w Wielgomłynach. W latach 1632-1633 był przeorem jasnogórskim. Od roku 1639 do 1652? był podprzeorem na Jasnej Górze. Przez szereg lat pełnił funkcję definitora prowincji (1639-1644). Z kapelą jasnogórską związany był od 1614 roku, czyli od wstąpienia do zakonu, aż do śmierci. Był organistą, kantorem i dyrygentem. Zasłużył się jako nauczyciel muzyki. Udało mu się przygotować wielu chłopców do pracy w kapeli. Nauczał ich gry na organach, trąbce i puzonie. Wybudował piękny pozytyw w kaplicy Matki Bożej. Wydatki na ten nowy instrument pokrył z własnych środków pozyskanych jeszcze i zaoszczędzonych przed wstąpieniem do zakonu. Ten znakomity muzyk był prawdopodobnie również kompozytorem. W archiwum cysterskim w Mogile przechowywane są XVII-wieczne *INTROITI cum alias motettis RPAttris Gaspari Częstochoviensis*. Najprawdopodobniej jest to kompozycja ojca Aleksandrowicza. Inne dzieła tego kompozytora nie są znane. Zmarł na Jasnej Górze 18 marca 1652 roku⁹

Ojciec **Maryn Kornicki** (Cornicius). Urodzony w roku 1623, syn Wacława. Na chrzcie otrzymał imię Wawrzyniec. Do zakonu wstąpił w roku 1640. Profesję zakonną złożył 6 października 1641 roku. Od lat chłopięcych zajmował się muzyką. Z kapelą jasnogórską był związany w latach 1640-1666. Zasłużył się jako utalentowany organista. Zajmował się twórczością kompozytorską, ale również i jego dzieła nie zachowały się do naszych czasów. Ostatni etap jego zakonnego życia przypadł na pobyt w klasztorze warszawskim, gdzie udało mu się podnieść poziom repertuaru muzycznego miejscowej kapeli. Zmarł w Warszawie 4 lutego 1671 roku¹⁰

Ojciec **Atanazy Ambroży**c. Urodzony w roku 1633 w Koniecpolu, syn Jakuba, z pochodzenia mieszczanin. Na chrzcie otrzymał imię Adam. Przed wstąpieniem do zakonu kształcił się muzycznie. Do zakonu został przyjęty w dniu 23 maja 1658 roku. Po odbyciu nowicjatu w klasztorze św. Barbary pod Jasną Górą, 25 maja 1659 roku złożył profesję zakonną. Następnie studiował teologię na Jasnej Górze oraz w Krakowie na Skalce. Święcenia kapłańskie otrzymał w lub przed rokiem 1669. We

AJG 66, k. 9-10; AJG 77, s. 1-2, 377; AJG 741, s. 113, 136, 174, 194, 410, 617, 626, 658, 678; APP, t. 2, AJG 742, s. 77, 700, 1076, 1229; AJG 743, s. 1, 154, 182, 277; ASK 102, s. 4-5; P. PODEJKO, *Kapela wokalnoinstrumentalna na Jasnej Górze*, s. 267

¹⁰ AJG 66, k. 13-14; AJG 77, s. 19-20, 423; *Nekrolog paulinów prowincji polskiej chronologicznie zestawiony według lat profesji zakonnej*. AJG 192, s. 16-17; ASK, s. 14-15; P. PODEJKO, *Kapela wokalnoinstrumentalna na Jasnej Górze*, s. 271.